

Ed Schüssler

Schrap dit vmbo

Hoe lang gaan we nog door met dit vmbo? Doel was een betere aansluiting, maar na tien jaar is het v(m)bo gevlucht in een doolhof aan opleidingen en gaat het mbo de uitval bestrijden met weer een ambitieuze verbouwing. Zolang vmbo en mbo gescheiden werelden zijn, zolang er een knip is tussen v(m)bo en mbo is een functioneel doorlopend programma onmogelijk. Nederland zou te hoop lopen als we het gymnasium over twee schooltypen zouden verdelen. Maar de primaire beroepsopleiding moet het wel doen met een tweescholenopzet die onwerkbaar is, veel uitval veroorzaakt en fnuikend blijkt voor de kwaliteit. Daarom: schrap dit krakkemikkige vmbo. Maak één school voor primair beroepsonderwijs die opleidt voor de startkwalificatie. Dat zou pas voor al die harde werkers in het vbo een cadeau zijn.

Vmbo viert deze maand een feestje. Het draait tien jaar. Een mooie gelegenheid - dacht het ministerie - om het vmbo een pluim op de school te steken en af te rekenen met alle doemverhalen. Dus worden er prijzen uitgereikt voor de "excellentie en innovatiekracht" van het vmbo, is er applaus voor vakkanjers en goodpractice-scholen, alles met veel peptalk. Alle sprekers zullen juichen dat het goed gaat met het vmbo, dat er veel vernieuwing van binnenuit is en dat de onvoorstelbare diversiteit – het vbo telt nu 258 opleidingsvarianten - juist kansen biedt voor meer maatwerk. Vmbo werkt! Holle taal want in het vmbo ontbreekt het de overheid aan visie en regie. Hun laissez-faire maakt dat de chaos regeert. Dat neemt niet weg dat met name het vbo best trots mag zijn, want het zet zich met veel bevoegenheid in voor de kansarme achterhoede van het leerlingpeloton. Dat vbo verdient een collectieve prijs, maar verder zou de hele beleidsgroep rond het vmbo zich moeten schamen voor de onmogelijke missie waarmee ze het v(m)bo opgezadeld hebben en – nog erger – al tien jaar laten voortmodderen. Ik vrees dat die conclusie slecht past bij de feestelijke sfeer in de Hilversumse succesparade.

Geen schooltype

Voorop, anders dan veel krantenlezers en ouders denken, het vmbo bestaat niet. Voor jonge docenten moet je het ook nog steeds zeggen. Vmbo is geen schooltype, alleen een politiek handige accolade bij mavo en vbo en dan nog alleen bij hun bovenbouw. Dat vmbo was al vleugellam bij de start. Noch in het parlement noch in de onderwijsorganisaties was er steun voor integratie van mavo en vbo in een nieuw schooltype. Daardoor werd de kans gemist om met echt nieuwe trajecten de aansluiting met het mbo te verbeteren. Zelfs verticale scholengemeenschappen, eerst nog aangemoedigd en in het agrarisch onderwijs direct opgepakt, werden ontmoedigd. Ook dit is na tien jaar een gemiste kans want de AOC's bieden in hun sector de beste aansluiting.

Alleen ander etiket

Vmbo bleef een pseudo-vernieuwing. Er mocht bijvoorbeeld geen millimeter aan de afdelingenopzet veranderd worden, vonden de branche-organisaties. Wie achter het etiket vmbo keek, zag dus een losse verzameling van vbo en mavo waarin het wonder van de programmadiifferentiatie was gekanaliseerd in leerwegen die we onder andere naam allang hadden. Conclusie: niks vernieuwing. Zelfs de ambitieuze "hulpstructuur" (soort wegenwacht voor achterblijvers) werd later als leerwegondersteunend onderwijs (nu met 20 % van de vbo-jeugd!) uiteindelijk de zo nooit bedoelde plaatsvervanger voor het al doorgestreepte ibo. Een ongelooflijke draai van het ministerie. En dan zwijgen we maar over het terugzakken van

de leerwegen in de onderbouw na de teloorgang van de basisvorming met alle gevolgen voor een vroegtijdige selectie.

Een slecht merk

Vmbo verbleekte nagenoeg tot een etikettenoperatie. Toen dat in 1996 de politieke uitkomst werd, de basisvorming was op dat moment al nagenoeg verdrongen, had Tineke Netelenbos haar voorstellen waarin inmiddels ook de sanering van het dure speciaal v.o. zat, moeten afblazen. Maar afblazen staat niet in het Haagse handboek. Dus werd vmbo vanaf het begin eigenlijk een nieuwe naam voor vbo. Onder de vlag van de theoretische leerweg bleef mavo veelal in de buurt van havo/vwo. En dat allemaal in een tijd waarin de leerlingenpopulatie opschoof onder invloed van de instroom van allochtone jeugd met grote taal- en inburgeringsproblemen. Vbo verloor de betere leerling aan mavo/tl en zag aan de onderkant de probleemgroep en de problemen toenemen. Vbo werd in de randstad de zwarte school van Nederland. Die segregatie zet onverminderd door, is onderdeel van de stadse problematiek. Om te overleven stoten brede scholen hun vbo af of zetten die apart. Waar dat niet gebeurt, wordt die school gemeden. Utrecht kende al een witte vlucht naar de omliggende plaatsen, daar is nu ook de uittocht van de allochtone leerling merkbaar aan de dramatisch lage aanmeldingscijfers. De ingehuurde task-force kan de uittocht niet indammen, Utrecht wacht de zoveelste scholenreorganisatie. In de grotere steden is vmbo een slecht merk, ouders stemmen met hun voeten, ondanks de onverdroten inzet van de scholen zelf. De problemen ontkennen en het vmbo de hemel in prijzen, helpt ook niet. De commissie-Dijsselbloem deed daaraan mee, vond het vmbo de enige vernieuwing die werkte. Onbegrijpelijk als je vijf jaar voorbereiding en tien jaar uitvoering weegt.

Doolhof

We zitten nu met de gebakken peren. Wat de beleidsmakers diversiteit noemen, vind ik grote chaos. Alleen het mavo heeft de storm enigszins doorstaan. Is nu het gymnasium van het vmbo, zoals van der Hilst zegt. Maar het vbo met de veranderde populatie kon niet langer uit de voeten met de traditionele en soms gedateerde afdelingsprogramma's. Razendsnel zijn noodoplossingen bedacht, waarbij het ministerie steeds het piepende veld volgde met reparaties, projecten en geld. Het eerst nauwelijks gedoogde intrasectoraal werd alras sectoraal en intersectoraal. Nu dus 258 verschillende afsluitingen. Wie heeft nog overzicht? Wie kan dit doolhof aan de ouders uitleggen? Wie durft nog te beweren dat dit een adequate aansluiting met het mbo is? Trouwens, het maakt het mbo helemaal niks uit. Breed of smal, gediplomeerd of ongediplomeerd, het mbo gaat het eerste jaar inrichten als een breed oriëntatiejaar.

Doorlopende leerlijn lukt slecht

Verbetering van de aansluiting was in 1995 het hoofddoel van vmbo. Door voorgeschreven pakketten zouden we de aansluiting met de vier mbo-sectoren stroomlijnen, dus drastisch verbeteren. Maar de programmadiifferentiatie van toen smelt steeds meer weg. Onlangs werd een streep gezet door het verplichte tweede sectorvak en vervalt de verblijfsduurbepaling van vijf jaar. Ze geven lucht aan een randstad-vbo dat voor de kinderen die ze binnenkrijgen, onschoolse, creatieve meer pedagogische oplossingen verzint. Niet langer is de goede aansluiting het doel, maar het welbevinden en persoonlijke vorming. Met gelukkige kinderen is het beter leren, zeggen ze op Via Nova in Utrecht. Het zal duidelijk zijn dat het centraal examen voor dit vbo een steeds groter obstakel wordt. Opmerkelijk is dat veel scholen om concurrentieredenen die vlag nog omhoog houden: de ouders zien graag een diploma. Maar wie ziet dat het civiel effect minimaal is, dat een kwart ook zonder diploma bij het drempelloze mbo begint, beseft dat het (driekwart) examenjaar vbo in feite een rare afsluiting is. Eigenlijk zonde van de tijd.

Tussen vbo en mbo is de aansluiting na tien jaar zoek. Het beleid om met leerwegen, later doorlopende leerlijnen, afspraken, convenanten en regionale arrangementen de droom van een naadloos 2 + 2-model waar te maken, is ondanks de tijd die het vbo hierin investeert, failliet. Geen wonder. Om te overleven moet vbo nieuwe wegen inslaan, waardoor het mbo steeds meer een gemêleerde groep ziet binnenkomen. Het ziet jeugd met géén, een halve of hele vooropleiding die van smal naar breed varieert, met leerlingen die ook vrolijk weer anders kiezen. Het mbo start straks met een oriëntatiejaar op de 16 opleidingsdomeinen en studierichtingen met hun kwalificatiedossiers. De kans dat de vbo-leerling het gevoel krijgt op herhaling te zijn, of in een compleet andere wereld te komen, wordt levensgroot. De MBO-Raad onderstreept daarbij nog eens fijntjes waar de beroepsopleiding begint. Niveau 1 en 2 heten voortaan funderend beroepsopleiding, waardoor vmbo wordt weggezet als een nultraject. De VO-Raad stond erbij en keek ernaar....

De knip moet weg

Zo kunnen we niet verder. De missie van een vbo als halve school, nota bene met de moeilijkste en grootste heterogeniteit, een school zonder functioneel diploma, een school die programmatisch alle kanten uitwappert, moet herzien worden. Ik neem het de overheid, de MBO - en VO-Raad kwalijk dat ze tien jaar lang het vbo op hun beloop gelaten hebben. Ze hoopten dat door het strooien met geld en projecten en het kappen van regels vanzelf de ideale aansluiting zou groeien. Kijk maar, wacht maar, alles wordt goed. Maar die strategie is funest, het gat tussen vbo en mbo wordt alsmaar groter. Mijn stelling: zolang vbo en mbo gescheiden zijn, zolang de knip bestaat, is geen doorlopende lijn mogelijk. Hoe langer de knip overeind blijft, hoe groter de kloof (vbo en mbo gaan hun eigen weg), hoe meer tijd aan weerszijden wordt verknoeid. De knip tussen vbo en mbo moet weg. Er moet één school voor primair beroepsopleiding komen. De basisberoepsopleidingen in het mbo moeten terug naar het vbo. Dat kan al voor niveau 1, dat kan nu ook onder zware voorwaarden voor niveau 2, wat dat betreft is de trend gezet. Waar het om gaat is, dat alle basisberoepskwalificatie zonder die voorwaarden terug moet naar het vbo. Weg uit het roc. Gefaseerd dat wel, maar het vbo moet snel een horizon krijgen als de school voor de startkwalificatie.

Vbo als school voor de startkwalificatie

Hoe krijgt het vbo weer toekomst? Allereerst: schrap vmbo. Vbo en mavo hebben na tien jaar praktisch allebei meer last dan voordeel van die accolade. Lange tijd heb ik me ingezet voor integratie van mavo en vbo in een nieuw schooltype. Maar nog meer dan toen is het hopen op een wonder. Reëler en kansrijker is het om voor vbo en mavo elk een nieuw perspectief te schetsen. Geef vbo en mavo weer een eigen toekomst.

Vervolgens moet je na tien jaar concluderen dat de primaire beroepsopleiding (basis/kader) veel beter door één school uitgevoerd kan worden dan in een traject met een knip die een doorlopende leerlijn uiterst moeilijk maakt. Mijn voorstel: maak één school voor primair beroepsopleiding die opleidt voor de startkwalificatie. Laat de basisberoepsopleidingen (vt en dt) van het mbo indalen in het vbo. Daar is minstens zoveel knowhow, daar weet men misschien wel beter om te gaan met deze jongeren. Maak van vbo een volwaardige primaire beroepsopleiding. Met minstens twee sectoren, met een eigen tweejarige onderbouw (determinatieperiode) gevolgd door een drie - of vierjarige bovenbouw gericht op het behalen van een startkwalificatie. Hiermee komt het leerlingwezen weer terug bij het vbo. Al deze vbo-scholen moeten geormerkte faciliteiten krijgen voor de opvang van leerlingen met lom/mlk-indicatie in kleinere groepen. Zo wordt vbo (weer) primair beroepsopleiding. Natuurlijk vervalt het vbo-examen. Doel is het behalen van de startkwalificatie. Ik zou vanaf het derde leerjaar punten geven waarmee leerlingen al vroeg beloond worden voor prestaties die tenslotte opgeteld de eindkwalificatie opleveren. Dit vbo-nieuwe stijl is

natuurlijk gericht op de arbeidsmarkt, maar voor wie kan en wil, moet er een brug zijn naar mbo-niveau 3.

Win-win

Voor vbo en mbo is het voorgaande een win-winsituatie. In mijn optiek wordt het vbo een zesjarige (als je ook de tweejarige onderbouw erin opneemt) school voor de primaire beroepsopleiding met verschillende uitstroommomenten en met afsluitingen op twee niveaus. Het grote voordeel voor de leerlingen is dat de beroepsopleiding niet langer wordt versnipperd over en gedubbeld in twee heel verschillende schoolwerelden. Het vbo wint aan waarde, er kan een echt doorlopend programma ontwikkeld worden. Breed in het begin, smaller aan de uitstroomkant. Ook de stage kan effectiever dan nu benut worden. Het vbo kan met dit primair beroepsonderwijs de jongeren beter motiveren, vasthouden en perspectief bieden, ook al omdat dit uitgevoerd wordt op organisatorisch behapbare scholen waar de leerlingen beter gekend worden.

Het roc lijkt te verliezen in deze wijziging. Minder leerlingen, dus een kwantitatief verlies. Maar kwalitatief zal het mbo aan kwaliteit winnen, waar de weg openligt voor verbetering van de opleidingstrajecten naar middenkaderfuncties en/of doorstroming naar hbo. Het afstoten van de problematische niveau 1 en 2-opleidingen zou het mbo lucht kunnen geven voor de doorbraak van het meer op competenties gerichte leren juist in die opleidingen die op een hoog werk- en denkniveau mikken.

Dan het mavo. Ligt in de luwte van het vmbo, profiteert van de witte en grijze vlucht. Ik zou de theoretische leerweg weer gewoon mavo noemen. Nog beter is het om mavo en havo samen te voegen tot een nieuw schooltype, avo. Met dit avo creëer je een school in het midden, met een eigen tweejarige onderbouw, gericht op determinatie, gevolgd door een twee- of driejarige afsluiting op twee niveaus, gericht op aansluiting met mbo of hbo.

Mijn reorganisatieplan is niet revolutionair maar wel broodnodig. Geen integratie vbo/mavo, geen middenschool-achtige brugklas, dus minder politiek-gevoelig en eerder haalbaar (hoop ik). Ik zie eerlijke kansen voor een scholenplaatje in het v.o. met drie schooltypen, elk met een eigen onderbouw. Primair beroepsonderwijs, avo en vwo. De huidige tweedeling (vmbo versus havo/vwo) wordt een minder scherpe driedeling.

De grootste winnaar van deze reorganisatie zijn evenwel de jongeren die beter gemotiveerd en met meer bagage de arbeidsmarkt zullen betreden.

Oogkleppen af

Makkelijke ingrepen? Nee, allereerst moet er bereidheid zijn om de scholenstructuur op genoemde punten te wijzigen. Stelsel discussie is sinds midden jaren tachtig taboe. Nog onlangs, bij de lancering van het vmbo/mbo-traject (vm2) gericht op het stroomlijnen van de aansluiting, klonk het dreigement vanuit het parlement dat dit project beslist niet mocht knagen aan de structuur. Dat doet het vm2-project (met inmiddels 4000 leerlingen) natuurlijk wel: de geest klimt uit de fles. Jammer dat de raden in v.o. en mbo elke aanzet voor structuur aanpassing uit de weg gaan en voor pappen en nathouden kiezen. Dit verhaal laat zien dat het zo niet verder kan. De nood is hoog. In het pseudo-vmbo van nu is het vbo het kind van de rekening. Onbegeerde school zonder kwalificatie, wachtkamer voor het mbo. Het kan en moet anders.. Het vbo, mavo en de basisberoepsopleiding verdienen alle drie een nieuwe horizon die gefaseerd dichterbij kan komen.

Ik roep de vbo- en mbo wereld op om deze schets te bespreken. Dit najaar viert het vmbo het tienjarig bestaan. Mijn wens is dat het binnen tien jaar weg is. Kort leve het vmbo! Ook het mbo staat voor een historisch moment, de invoering van het competentiegerichte leren

binnen de nieuwe registratiesystematiek. Het is het geëigende moment om na te denken over de als problematisch ervaren voltijdsopleidingen. Ik hoop dat er weer eens zonder oogkleppen op over vmbo en het beroepsonderwijs kan worden gesproken. Visie en regie, ze zijn broodnodig.

.